

מן האמת. אבל נשים גם לב שאין זו אמירתה של הגיבורה עצמה, וגם שאין זו הפגנה ממש, אלא רק "כמו הפגנה", בעוד שהיא ניצבת במידת מה מעל פני הדברים.

הרהורים אלה של הגיבורה בסיפור עולים על דעתה לאחר שבעמוד קודם תיארה תוכנית טלוויזיה ("מפגשים" או "מגעים") שבה דנו אשכנזים ומזרחים על מצב התרבות במדינה. המזרחים אמרו, יש תרבות מזרחית שהאשכנזים דיכאו. ולכן, לא עוד! לדבריהם בישראל צריכה לקום חברה פלורליסטית ולא תרבות מערבית בלבד. המזרחים הוסיפו ואמרו, כי האשכנזים אינם מכירים את התרבות המזרחית רק את הפולקלור שלה, ופולקלור זה לא תרבות. האשכנזים מצדם שאלו מהי תרבות מזרחית וביקשו דוגמאות. המזרחים חייבו בלעג. "הם רוצים רשימות ולא יודעים את האלף בית של העניין" (עמ' 16).

על דברים אלה מגיבה הגיבורה ואומרת: "אני עצמי מרגישה תיירת בשני השדות האלה". המסקנה שלה מן המצב היא "אל תיכנע לכל הקולות הנשמעים מכל הכיוונים... אני מרגישה שיש בידי אמת, אסור לי לטשטש אותה, אלא לומר אותה ולא להפסיק לומר" (עמ' 17). את משמעות העמדה המוצהרת שלה נוכל להבין טוב יותר לא מדבריה, אלא מתוך מעשיה: מכירת התכשיטים, מעשה צורפות מסורתי של יהודי תימן שיצר אביה, פעילותה כרקדנית בלהקת "ענבל", וגם פעילותה כמשוררת (היא מפנה אותנו מדי פעם לשיריה בספר **מפתח בשלושים שקל**, שראה אור בספרית פועלים, 1986). כל אלה הם התשובה ל"דוגמאות" שמבקשים האשכנזים. כלומר, תשובתה היא במעשים לא בדברים, במעשה אמנותי אותנטי שהוא הדכה לכצר את הזהות התרבותית ולהגיע לאותו פלורליזם עליו היא מדברת.

עד כאן הצד "הגלוי" של נושא הזהות. אולם דרך הסיפור היא גם דרך של "הסתר". סגנון כתיבה בנובלה הראשונה וגם באחרות הוא של משפטים קצרים, מקוטעים אפילו, שכל אחד מוסר עובדה מסוימת חותם אותה מבלי לפרש. אם בנושא הזהות הדברים לכאורה ברורים, הרי חיי הנפש של הגיבורה נותרים נסתרים.

ב'מוכרת התכשיטים' יוצאת הגיבורה החוצה אל הרחוב ואולם אינה מזמינה אליה הביתה. הפגישות על המדרכה הן אקראיות, מזדמנות וקטועות (גם אם מופיעים בהן לפעמים אותן דמויות). חלק מהקונטים שהיא פוגשת כלל אינם מבינים את מה שלפניהם. "הם הפגיניו חוסר ידע וחוסר הבנה יסודיים בתכשיטים. אחד מהם שאל אם אבא שלי עושה גם יציקה. הסברתי לו שיציקה זה סגנון אחר לגמרי. התכשיטים שאבא שלי עושה זאת עבודה תימנית שמכונה פליגרו, שזירה של חוטי כסף" (עמ' 26). מקרים אחרים הם של אנשים שרוצים לעשות עסק על חשבונה, אפילו בני ערדה שלה, כמו יוסף, מתווך היהלומים שרוצה לייצא אותם לניו יורק. "ראיתי את האיש התימני קטן קומה עם החטטים בעור הפנים והעיניים הכאילו לא ראות. הוא חיך אלי חיוך שאין בו חיוך" (עמ' 32). האיש הזה רואה ואינו רואה חיוכו אינו חיוך. כשהעסקה לא יוצאת לפועל, הוא מציע לה יחסים אינטימיים וכשהיא מסרבת הוא אומר לה "אסור להיות קיצוניים כאלה, את יודעת אצל התימניות זה אופייני הקיצוניות, אני מקווה שאת לא מסוג התימנים שמסתירים את זהותם. אני לא מתבייש בזהותי" (עמ' 47). הרי לנו "זהות" מול "זהות" וכמה הן שונות זו מזו. סופה של הנובלה הראשונה בלילה על הגג הצונן בדירה שלה. "אני חושבת על שני דברים, על האמנות שלי שיכולה להישאר עם עצמי ולא להגיע לשום מקום, לאף אדם. זה גור דין מוות להתפתחות האמנותית שלי ובכלל. הדבר השני, זה על ניצן מהלהקה. גם הפעם הוא שוחרר מן המילואים כדי שיוכל להשתתף בהופעות" (עמ' 64). הרהורים אלה מכניסים אותנו לנושא המובהק של שתי הנובלות הבאות, נושא האהבה, הנעדרת מן הנובלה הראשונה.

גיבורת הנובלה השנייה 'עבודה במשמרות' היא אורית, הדומה לגיבורת

א' ב' של השידור הציבורי

בהסח הדעת הזויה ידי יום אחד את מחוץ התחנות ברדיו מרשת ב' לרשת א' ועולם חדש נגלה לי: "רשת א' - ידע תרבות וחברה". שנים היה המחוז, מתוך הרגל, בורות, או דעות קדומות, מקובע על רשת ב' שכבר הוציאה אותי מדעתי. יומנים, מבוקים, כל שעה ומחצית השעה, ושדרנים מתלהמים ומורטי עצבים עם אינטונאציות ואינסטונאציות בלי סוף. לא שיערתי, או כבר נשכח ממני, שיש גם עולם רדיופוני אחר. למשל, "אקדמיה ב-א", על הבוקר בשש, תוכנית הרצאות אקדמית עם שחר על נושאים שונים, מטקסי קבורה בתולדות העולם ועד תולדות המחזמר. ובשבע "שעת סיפור", צבי סלטון (הנפלא) קורא פרקים מספרים חדשים וישנים, ובשבע וחמישים "חדש על המדף" סקירת ספרים יומית. ולפעמים "מוסף לספרות" או "מילים שמנסות לגעת". וכך עד שעה שמונה אני כבר מלא מכל טוב, קם רענן ומעורבן. והשדרנים העורכים הם עובדי ציבור צנועים ומסורים. כמו אפרת שושני, אורלי מורג, אפרת בזרקון שחר, ברוך אסקרוב, רונה גרשון, אילנה השכל, אמנון מסקין, ועוד רבים וטובים.

אז אני לא אז מ'א'. ואם דנים עכשיו ברפורמה ברשות השידור, הרי יש רשת צנועה ומעולה שאפשר ללמוד ממנה.

שסע גלוי ונסתר

שלוש הנובלות מאת רונית לוי-וייס **כמו הפגנה** (ספרי 'עתון '77' 2014) נקראות בעניין ובמתח, אף שאין מקורו בעלילה, אלא בנושאי הסיפורים ובדרך סיפורם. מתח שבין גילוי להסתה, בין מה שנאמר במוצהר לבין מה שנאמר בעקיפין.

בנובלה הראשונה 'מוכרת התכשיטים', מציגה לוי-וייס בעדינות, אך גם בנחישות, את שאלת הזהות האישית והעדתית כנושא מוצהר שלה. לילך, הגיבורה, לובשת מעין אבנט שהיא נושאת על חזה ומציעה למכירה את תכשיטי הכסף (עגילים, טבעות, שרשרות) שיצר אביה הצורף. באחת-עשרה "ציאות" לרחוב דיונגוף, בקטע שבין הכיכר לרחוב גורדון, היא מציגה את מרכולתה לעוברים ושבים. זה כשלעצמו צעד אמיץ, אבל היא עושה זאת לא רק לשם הכסף (תוספת הכנסה לעבודתה כרקדנית ב"ענבל"), אלא גם משום שהיא "רוצה להסתכל על האנשים, רוצה לשמוע מה הם אומרים, רוצה לומר לאנשים משהו" (עמ' 11). על גבה מאחור תלוי שלט "עבודה תימנית מקורית" ויש המעירים לה שהיא עצמה עבודה תימנית מקורית ושואלים אם אפשר לקנותה. יש שהיא עצמה תודה: "מה עושה הפעולה הזאת שלי, בחורה תימנייה מטופחת, מטיילת ברחוב דיונגוף עם פלטה של תכשיטי כסף תימניים על חזה, ומציגה אותם לראווה... מה זה עושה לעניין שבו מתעסקים שוב ושוב 'תחיית עדות המזרח ופיתוח תרבותן שדוכאה' בישראל?" משהי שעברה על פניה ברחוב אמרה לה פעם: "זה כמו הפגנה" (עמ' 17), אמירה שנבחרה לכותרת הספר ואולי אינה רחוקה

שהסביבה הפסטורלית תסייע להם להביא ילד משותף. רצונה בילד ובחוד משלה גדולים כל כך שהיא מוכנה לגייס את כל כוחותיה למשימה הזאת. כבר בפתח הנובלה היא מכריזה "אני אלופה בתמרוך" ומוסיפה המספרת: "הקרוכים אליה באמת יודעים עד כמה היא מתמרנת כל הזמן" (עמ' 139), הכרה המבהירה לקורא שלא כל מה שיוספר להלן הוא כפשוטו. ובאמת היחסים בין השניים אינם פשוטים. בועז אינו מתעניין בעולמה הרחני והאמנותי, לא במחול ולא בכתיבה. לבעז יש תורת גוף ("אצל נשים חזקות, למשל, עצם הפוכים בולטת קצת") וזה מה שהוא מחפש באשה, אבל אין לו ניסיון של ממש באהבה בוגרת. לה יש מעין תורת נפש ("אדם הוא חופשי... ואף אחד לא חייב לשני כלום") ולא ברור כיצד שתי התורות הללו ידורו בכפיפה אחת. אבל הפעם אין היא מוותרת בקלות, היא מוכנה אפילו להתפשר על עקרונות ולהשיג מטרת חלקיות: "זה עסק מה שהם עושים, חשבה. פשוט עסק. אין ביניהם אהבה. ובכל זאת נראה לה שבעז יכול להיות נאהב ואהב" (עמ' 154).

אולם לרוע המזל גם המטרה המשותפת לשניהם - להביא ילד - אינה מושגת בקלות. "ואז היו נכונים לעשות את הילד שלהם. היא היתה מעליו, לבושה בחולצה ענקית ובתחתונים. הוא היה עירום. לזמן קצר היתה לו זקפה קלה. לא התבצע משגל" (עמ' 158).

ההתקרבות וההתרחקות זה מזה וכן מן המקום עצמו נמשכות לאורך כל הנובלה עד סופה. היא נוסעת מן הכפר ושבה אליו, שבה ונוסעת. באחת הפעמים היא מהרהרת "אני רוצה לנסוע לשם? שאלה את עצמה שאלה ברורה. אני חושבת שאני לא רוצה, ענתה לעצמה. אבל אני נוסעת בכל

זאת. למה? תשובה חד משמעית לא הגיעה" (עמ' 168). גם הסביבה האנושית - משפחתו של בועז והשכנים - היא גורם מכביד במיוחד אין דעת אנשי המקום נוחה מהכלב שלה, פובי, המשוטט בחצרותיהם. היא מהרהרת: "הקבוצה הוותיקה מפחדת שהחדש יפריע לה באורח חייה הרגיל ולכן היא מפעילה עליו לחץ". אבל היא בשתיקותיה אינה משתפת איתם פעולה. "אם אתם רוצים להכיר אותי, אז תנו לי להתנהג על פי דרכי" (עמ' 173). כמו בנובלה הראשונה (הסירוב לספק לאשכנזים דוגמאות) וכמו בנובלה השנייה (הסירוב להסביר לעמוס מהו אורח חיים של משפחה תימנית), גם כאן היא מעבירה את נטל ההוכחה אל הצד השני: מי שרוצה להכיר אותי, שיכבד קודם כל את חיי. אבל הפעם לא זה מה שקורה. בועז כרוך אחר הוריו ולא ניתק מהם לגמרי כדי לחיות את חייו עמה. הנובלה מסתיימת באי ודאות. היא בכפר אבל עומדת לנסוע. הם דרים יחד אבל עם מחיצה בין דירתם לדירת ההורים ובעז נמצא שם יותר מאשר בדירתם. כלילה כשהוא נכנס למיטתה, אין זה נמשך זמן רב כי אביו בא להעירו. "יש פרה חולה ברפת, שוכבת על גבה... וצריך להעמידה על רגליה" (עמ' 175). בנימה פסימית זו מסתיימת הנובלה ועמה הספר כולו. לא פרה ממליטה, שהיא דימוי אופטימי לחיים חדשים, אלא פרה חולה שוכבת על גבה. התיקון המיוחל עדיין רחוק וגם השסע נותר בעינו.

ממזרחיות לים-תיכוניות

אלבר קאמי הוא אחד מאנשי הרוח שאני חש אליהם קרבה גדולה, בעיקר בשל ביקורתו האמיצה את האידיאולוגיות הטוטליות של המאה העשרים, ששורשיהן נעוצים כבר במהפכה הצרפתית. קאמי, כפי שמצביע על כך רוד אוחנה בספרו **הכבול, העקוד, והצולב** - אלבר קאמי וגבולות

הנובלה הראשונה לייך. גם היא ורקדת ב"ענבל" וגם היא עוסקת בכתיבה. אולם הנושא העיקרי בנובלה זו, שלא כבראשונה, הוא האהבה שאפשר להגדירה גם כחיי העומק של הנפש. החבר הקבוע שלה הוא סטודנט בשם עמוס (בנוסף לבחורים אחרים שהיא נמשכת אליהם, נרב וזאביק), ואנו מבינים שהוא ממשפחה אשכנזית. בארוחות ליל שיש אצל אבא של עמוס היא אינה מרגישה בנוח, אבל למדה להתגבר. "במצאיאות לא הרשתה לעצמה להודות שהיא מרגישה רע בחברתם, השתדלה ליהנות, כאילו להיות חלק מהם, והצליחה פחות או יותר" (עמ' 69). הפעם יש ניסיון מודע להתקרב, ללכת בעקבות הלב ולהתגבר על קשיים. בכך היא מצליחה מאוד. היא לומדת להעמיד פנים ולשלוט במצב. להכיר בערכה וביופיה: "פעם ראשונה בחיים שהיא מרגישה ממש גאה בזוהתה העדתית... היא מסתכלת בראי ואומרת לעצמה, אילו פנים עדינות, תווים עדינים של נערה שהמוצא שלה מארץ שנקראת תימן". היא מקבלת לכך חיזוק מחבריה בלהקת ענבל שאומרים לה: "רואים שאת תימנייה? פירושו של משפט זה ... שהיא מבצעת את ריקודי הסגנון בצורה מושלמת" (עמ' 73). בטחונה העצמי הוא אמנם רב, אבל הקשיים לא סולקו לגמרי והם קיימים מתחת לפני השטח וצצים מעת לעת. באחת הפעמים שואל אותה עמוס: "מה ההבדל בין אורח החיים במשפחה שלה, משפחה ממוצא תימני, לבין אורח החיים במשפחה שלו ממוצא אירופי" (עמ' 79). עצם השאלה מסעירה אותה: "הוא שאל את זה כמו שאדם שואל על איזה יצור מפלנטה אחרת, איך זה על הפלנטה שלו? כמו בסיפור הראשון שבו מסרבים המזרחים לדון עם האשכנזים ב"דוגמאות", כך גם אודית מסרבת לדון עמו על הנושא: "על דבר כזה לא מדברים על רגל אחת... זה עניין של חיים שלמים ולא תמצות של שיחה. בזה נחתם הנושא" (עמ' 79).

שוב, דברים כאלה, על פי תפיסת הגיבורה, הם לא נושא לדיבורים אלא למעשים, ובפועל לחיים שלמים. בכך היא אומרת בעצם, שאת השסע הזה אי-אפשר לפתור בהצהרות גרידא, ולכן הוא לא ייעלם כל כך מהר. מרגע שהשסע נחשף ברור שהזוגיות של השניים עולה על שרטון. הרי אין להם חיים שלמים לשם כך, כי בסוף הקיץ נוסע עמוס להמשך לימודים בארצות הברית והקשר ביניהם לא יימשך.

אבל מלבד הסיבוך בעלילה, גם דרך הסיפור מסתירה לא מעט את פנימיותה. מה שמאפיין את הגיבורה הן תחושות סותרות והפוכות כלפי עצמה וכלפי הסובב אותה. עוד לפני ניתוק הקשר עם עמוס "היא חשה שהיא חייבת ללכת למלון ולבקש מנרב (חברה ל"עבודה במשמרות", ע"ל) שיבוא אליה אחרי העבודה. חשה שהיא נמשכת אליו כמו אל מגנט, שהיא מתרגשת עד אימה" (עמ' 74). אבל כשנרב בא אין הוא מבין את אמנותה. "נרב אמר שכתבת שירים זאת בריחה. והיא אמרה, לא, זאת התמודדות עם המציאות... היא רצתה שישמיע עוד ועוד עמדות קיצוניות... אבל לאכזבתה הלך והפחית את עוצמת ההצלפות ובסוף נסע לאלסקה" (עמ' 78). דבר והיפוכו משמשים כאן בערכוביה בעת ובעונה אחת. כך גם ביחסים עם עמוס, משיכה ודחייה, אהבה ושנאה, וטלטלה קבועה כתוצאה ממצבי רוח מתחלפים (לעתים עד כדי הזיות מטורפות, גוגוליות לגמרי: "חלמה שהיא נוסעת לבקר את עופר באיזה יישוב שנקרא באר שבע בצפון הרחוק, והצפון הזה הוא מדבר", עמ' 68), או מעשים ביזאריים כמו פיפי בצנצנת ("היתה צריכה דחוף פיפי, חשבה אעשה בצנצנת... אחר כך אשים אותה קרוב לאור המנורה ואסתכל", עמ' 107). כל אלה מסתירים דמות מורכבת, מסוכסכת, שאינה נהירה לגמרי. ברור שהשסע עובר כאן לא רק בין תרבויות ועדות, אלא גם בנפש הגיבורה פנימה.

בנובלה השלישית 'כפר' נעשה ניסיון מרחיק לכת עוד יותר לגשר על פערים. הפעם הגיבורה, חסרת השם, יוצאת ממקום מגוריה בעיר ומנסה לקשור את גודלה עם בועז, מושבניק שורשי רחב כתפיים, בתקווה